

УДК 378.796.071.4

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ПРОДУКТИВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Гуменюк Сергій Васильович
м.Тернопіль

У статті визначаються критерії продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури, в основу яких покладено індивідуальні особливості мислення: глибина, гнучкість, ефективність, компромісність, креативність, критичність, об'єктивність, оригінальність, послідовність, самостійність, системність, стійкість, швидкість та широта мислення. Відповідно до критеріїв визначено показники й три рівні (низький, середній та високий) сформованості продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури

Ключові слова: продуктивне педагогічне мислення, критерії, показники, рівні, учителі фізичної культури.

Постановка проблеми. Система освіти України, спрямована на зміни у професійній підготовці педагогів. Так, одним із основних напрямів інноваційних освітніх процесів є вирішення проблеми формування особистості сучасного учителя, який би зміг самостійно й продуктивно мислити, приймати швидкі та адекватні рішення, орієнтуватися у мінливих ситуаціях, проявляти творчу ініціативу. Для його виховання освітня система потребує мобільного, відкритого до інновацій, компетентного фахівця.

Сучасне суспільство вимагає постійного зростання професійної компетентності майбутніх фахівців, зокрема учителя фізичної культури, що зумовлює необхідність визначення критеріїв та показників рівнів сформованості продуктивного педагогічного мислення. Успішне формування педагогічного мислення допоможе майбутньому учителю фізичної культури органічно включитися в педагогічну роботу і розпочати практичне застосування наукових знань й умінь у процесі самостійної професійної діяльності.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій проблемі формування педагогічного мислення у підготовці майбутніх учителів фізичної культури присвячені праці В. Бойченка [2], І. Гринченка [3], Є. Куоні [4], Л. Сущенко [6], Б. Шияна [7]. Відзначимо, що на сьогоднішній день наявні науково-педагогічні дослідження та розроблені на їх основі, методичні матеріали є актуальними але не забезпечують повне розв'язання проблеми.

Зважаючи на вищесказане ми поставили собі за **мету**: на основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначити критерії, показники та рівні сформованості продуктив-

ного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури.

Виклад основного матеріалу. Фундаментальною метою вищої педагогічної освіти в контексті інтелектуального розвитку, на сьогоднішній день, повинно стати не тільки підготовка висококваліфікованого фахівця у сфері фізичної культури і спорту але й формування продуктивно мислячої особистості. Результати такого навчання повинні вимірюватися конкретними досягненнями випускників, які визначають, чи здатний майбутній педагог виконувати свої професійні обов'язки на практиці. Тому професійна підготовка майбутнього учителя фізичної культури вимагає розробки певних критеріїв та показників сформованості продуктивного педагогічного мислення. Виявлення критеріїв та показників рівнів сформованості педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури дасть можливість визначити методичні, організаційні, соціально-педагогічні заходи, які найкраще забезпечать результативність процесу їх професійного становлення.

В енциклопедичних виданнях критеріїв трактують як «мірило» для визначення оцінки предмета або явища; ознаку, взятую за основу класифікації, орієнтир, індикатор, на основі якого відбувається оцінка або класифікація чогонебудь, визначається значущість або незначущість у стані об'єкта [1; 5].

Для визначення критеріїв продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури у нашому дослідженні ми використали індивідуальні особливості мислення або як їх ще називають якості розуму. До них ми віднесли глибину, гнучкість, ефективність, компромісність, креативність, критичність, об'єктивність, оригінальність, послідовність, самостійність, системність, стійкість, швидкість та широту мислення. При цьому ми дотримувались таких вимог: чіткість змісту показників, можливість їх виміряти; системність показників що повинна забезпечувати найбільш повну характеристику досліджуваного процесу, бути гнучкою, адаптивною, здатною відобразити всі можливі зміни об'єкта; на результативність, ефективність показників.

Відповідно до критеріїв продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури ми сформували їх показники які відповідають трьом рівням (див. таб. 1).

Критерії та показники рівнів сформованості продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури

№	Критерії ППМ	Показники рівнів сформованості ППМ		
		Низький	Середній	Високий
1	Глибина педагогічного мислення	Низький ступінь розуміння сутності педагогічної діяльності, невміння розкривати причинно-наслідковість явищ, неспроможність передбачати можливі наслідки педагогічних дій і процесів та шляхи їх розв'язання	Середній ступінь розуміння сутності педагогічної діяльності, часткове уміння розкривати причинно-наслідковість явищ, фрагментарна здатність передбачати можливі наслідки педагогічних дій і процесів та шляхи їх розв'язання	Високий ступінь розуміння сутності педагогічної діяльності, сформованість уміння розкривати причинно-наслідковість явищ, здатність передбачати можливі наслідки педагогічних дій і процесів та шляхи їх розв'язання
2	Гнучкість педагогічного мислення	Низька здатність змінювати свої дії при зміні ситуації діяльності, невміння переключатися з одного способу розв'язання проблемної педагогічної ситуації на інший, неготовність змінювати тактику і стратегію їх розв'язання, виконання звичних дій	Часткова здатність змінювати свої дії при зміні ситуації діяльності, утруднене переключення з одного способу розв'язання проблемної ситуації на інший, часткова готовність змінювати тактику і стратегію їх розв'язання, неповна відмова від звичних дій	Висока здатність змінювати свої дії при зміні ситуації діяльності, сформованість переключення з одного способу розв'язання проблемної ситуації на інший, готовність змінювати тактику і стратегію їх розв'язання, відмова від звичних, шаблонних дій
3	Ефективність педагогічного мислення	Низька здатність отримувати потрібні продуктивні результати у процесі педагогічної діяльності	Часткова здатність отримувати потрібні продуктивні результати у процесі педагогічної діяльності	Висока здатність отримувати потрібні продуктивні результати у процесі педагогічної діяльності
4	Компроміс-ність педагогічного мислення	Низька здатність досягати порозуміння взаємними поступками у складних педагогічних ситуаціях, заради досягнення мети	Часткова здатність досягати порозуміння взаємними поступками у складних педагогічних ситуаціях, заради досягнення мети	Висока здатність досягати порозуміння взаємними поступками у складних педагогічних ситуаціях, заради досягнення мети
5	Креативність педагогічного мислення	Низька спроможність до вироблення новаторських педагогічних ідей та їх практичного втілення	Часткова спроможність до вироблення новаторських педагогічних ідей та їх практичного втілення	Висока спроможність до вироблення новаторських педагогічних ідей та їх практичного втілення
6	Критичність педагогічного мислення	Низька здатність оцінювати різні аспекти педагогічних думок і вчинків, не піддаючи їх сумнівам та ретельній перевірці	Середня здатність оцінювати різні аспекти педагогічних думок і вчинків, частково піддаючи їх сумнівам та ретельній перевірці	Висока здатність оцінювати різні аспекти педагогічних думок і вчинків, піддаючи їх сумнівам та ретельній перевірці
7	Об'єктивність педагогічного мислення	Незначне проникнення в суть педагогічної проблеми, при якому не здійснюється навіть мінімально неупереджена оцінка педагогічного явища	Достатнє проникнення в суть педагогічної проблеми, при якому здійснюється хоча б мінімально неупереджена оцінка педагогічного явища	Глибоке проникнення в суть педагогічної проблеми, при якому здійснюється неупереджена оцінка педагогічного явища
8	Оригінальність педагогічного мислення	Низька здатність продукувати незвичні педагогічні рішення та ідеї, які створені самостійно без наслідування відомих зразків	Фрагментарна здатність продукувати незвичні педагогічні рішення та ідеї, які, створені самостійно без наслідування відомих зразків	Сформована здатність продукувати та оцінювати незвичні педагогічні рішення та ідеї, які створені самостійно без наслідування відомих зразків
9	Послідовність педагогічного мислення	Низька здатність в уміння дотримувати логічної послідовності при висловлюванні педагогічних суджень та їх обґрунтуванні, суперечності у доказовості та об'єктивності	Середня здатність в уміння дотримувати логічної послідовності при висловлюванні педагогічних суджень та їх обґрунтуванні, часткові суперечності у доказовості та об'єктивності	Висока здатність в уміння дотримувати логічної послідовності при висловлюванні педагогічних суджень та їх обґрунтуванні, відсутність суперечності у доказовості та об'єктивності

10	Самостійність педагогічного мислення	Невміння ставити нові педагогічні завдання й низька ініціатива у їх розв'язанні, орієнтація на допомогу інших та попередній досвід	Середнє вміння ставити нові педагогічні завдання й невисока ініціатива у їх розв'язанні, частковій орієнтація на допомогу інших та попередній досвід	Характеризується вмінням ставити нові педагогічні завдання й високої ініціативі у їх розв'язанні, не вдаючись на допомогу інших та попередній досвід
11	Системність педагогічного мислення	Низька здатність осмислення педагогічної діяльності в цілому, невміння виділити її істотні риси їх сукупність та взаємозв'язок	Здатність частково осмислити педагогічну діяльність в цілому, часткове вміння виділити її істотні риси їх сукупність та взаємозв'язок	Здатність осмислити педагогічну діяльність в цілому, не втрачаючи всіх суттєвих деталей, високий рівень вміння виділити її істотні риси їх сукупність та взаємозв'язок
12	Стійкість педагогічного мислення	Низька здатність утримувати в пам'яті всю сукупність суттєвих педагогічних ознак й не уміння діяти відповідно до них, здатність піддаватися на провокуючі зовнішні впливи	Середня здатність утримувати в пам'яті всю сукупність суттєвих педагогічних ознак й уміння фрагментарно діяти відповідно до них, здатність частково піддаватися на провокуючі зовнішні впливи	Висока здатність утримувати в пам'яті всю сукупність суттєвих педагогічних ознак й уміння діяти відповідно до них, здатність не піддаватися на провокуючі зовнішні впливи
13	Швидкість педагогічного мислення	Низька здатність за короткий час розібратися у складній педагогічній ситуації, необдуманість рішення і прийняти його	Середня здатність за короткий час розібратися у складній педагогічній ситуації, часткова обдуманість рішення і прийняти його	Висока здатність за короткий час розібратися у складній педагогічній ситуації, обдуманість правильного рішення і прийняти його
14	Широта педагогічного мислення	Низький обсяг знань в різних галузях практики педагогічної діяльності, що характеризується вузьким і шаблонним підходом до розв'язання різноманітних педагогічних завдань	Середній обсяг знань в різних галузях практики педагогічної діяльності, що характеризується фрагментарним підходом до розв'язання різноманітних педагогічних завдань	Великий обсяг знань в різних галузях практики педагогічної діяльності, що характеризується всебічним і творчим підходом до розв'язання різноманітних педагогічних завдань

Зважаючи на критерії та показники їх прояву нами було розроблено три рівні сформованості продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури: низький, середній та високий.

Студенти з *низьким рівнем* сформованості продуктивного педагогічного мислення показують: не глибоке розуміння сутності педагогічної діяльності, невміння розкривати причино-наслідковості явища, неспроможність передбачати можливі наслідки педагогічних дій і процесів та шляхи їх розв'язання. Низьку здатність гнучко змінювати свої дії при зміні ситуації діяльності, невміння переключатися з одного способу розв'язання проблемної педагогічної ситуації на інший, неготовність змінювати тактику і стратегію їх розв'язання. Незначну здатність ефективно отримувати потрібні продуктивні результати у процесі педагогічної діяльності; неспроможність досягати порозуміння й компромісів у складних педагогічних ситуаціях; низьку спроможність до вироблення креативних, новаторських педагогічних ідей та їх практичного втілення. Нездатність критично оцінювати різні аспекти педагогічних думок і вчинків; не вміють проникати в суть педагогічної проблеми, при якому не здійснюється об'єктивна, неупереджена оцінка педагогічного явища. Низьку здатність продукувати незвичні, оригінальні педагогічні рішення та ідеї, які створені самостійно без наслідування відомих зразків; непослідовність в умінні дотримуватися логічного висловлювання педагогічних суджень їх обґрунтуванні, об'єктивності, суперечності у доказовості. Невміння самостійно ставити нові педагогічні завдання й низька ініціатива у їх розв'язанні, орієнтація на допомогу інших та попередній досвід. Низька здатність самостійно осмислити педагогічну діяльність в цілому, невміння виді-

лити її істотні риси їх сукупність та взаємозв'язок. Неспроможність утримувати в пам'яті сукупність суттєвих педагогічних ознак й не уміння діяти відповідно до них, здатність піддаватися на провокуючі зовнішні впливи. Низьку здатність за короткий час розібратися у складній педагогічній ситуації, необдуманість рішення і прийняття його; вузькому обсязі знань в різних галузях практики педагогічної діяльності, що характеризується шаблонним підходом до розв'язання різноманітних педагогічних завдань.

На *середньому рівні* сформованості продуктивного педагогічного мислення студенти демонструють часткові уміння: глибини сутності педагогічної діяльності, розкритті причино-наслідкових явищ, фрагментарну здатність передбачати можливі наслідки педагогічних дій і процесів та шляхи їх розв'язання. Здатність не завжди гнучко змінювати свої дії при зміні ситуації у діяльності, частково переключатися з одного способу розв'язання проблемної педагогічної ситуації на інший, іноді змінювати тактику і стратегію їх розв'язання. Часткову здатність ефективно отримувати потрібні продуктивні результати у процесі педагогічної діяльності. Інколи досягати порозуміння й компромісів у складних педагогічних ситуаціях. Фрагментарну спроможність до вироблення креативних, новаторських педагогічних ідей та їх практичного втілення. Не завжди критично оцінювати різні аспекти педагогічних думок і вчинків. Частково проникати в суть педагогічної проблеми, при якому не здійснюється об'єктивна, неупереджена оцінка педагогічного явища. Не завжди продукувати незвичні, оригінальні педагогічні рішення та ідеї, які створені самостійно без наслідування відомих зразків. Іноді дотримуватися логічного висловлювання педагогічних суджень їх обґрунтуванні, об'єктивності, су-

перечності у доказовості; частково самостійно ставити нові педагогічні завдання й низька ініціатива у їх розв'язанні, орієнтація на допомогу інших та попередній досвід. Фрагментарно осмислити педагогічну діяльність в цілому й виділити її істотні риси їх сукупність та взаємозв'язок. Частково утримувати в пам'яті сукупність суттєвих педагогічних ознак й лише іноді діяти відповідно до них, переважно піддаватися на провокуючі зовнішні впливи. Не завжди швидко розібратися у складній педагогічній ситуації, необдуманості рішення і прийняття його. Середньому обсязі знань в різних галузях практики педагогічної діяльності, що характеризується частково шаблонним підходом до розв'язання різноманітних педагогічних завдань.

Студенти з високим рівнем сформованості продуктивного педагогічного мислення проявляють якісно високі уміння: у розуміння сутності педагогічної діяльності та розкритті причинено-наслідкових явища, здатності передбачати можливі наслідки педагогічних дій і процесів та шляхи їх розв'язання. Змінювати свої дії при зміні ситуації діяльності, переключатися з одного способу розв'язання проблемної ситуації на інший, готовність змінювати тактику і стратегію їх розв'язання. Відмова від звичних, шаблонних дій; завжди отримувати потрібні продуктивні результати у процесі педагогічної діяльності й досягати порозуміння й компромісів взаємними поступками у складних педагогічних ситуаціях, заради досягнення мети. Спроможність до вироблення креативних, новаторських педагогічних ідей та їх практичного втілення. Критично оцінювати різні аспекти педагогічних думок і вчинків, проникати в суть педагогічної проблеми, при якому здійснюється об'єктивна. Неупереджено оцінювати педагогічні явища, завжди продукувати незвичні, оригінальні педагогічні рішення та ідеї, які створені самостійно без наслідування відомих зразків. Дотримуватися логічних висловлювань педагогічних суджень їх обґрунтованості, об'єктивності, суперечності у доказовості; поставити педагогічних завдань й прояву власної ініціативи у їх розв'язанні, не орієнтуючись на допомогу інших та попередній досвід. Осмислити педагогічну діяльність в цілому й виділити її істотні риси їх сукупність та взаємозв'язки. Утримувати в пам'яті сукупність суттєвих педагогічних ознак й

діяти відповідно до них, не піддаючись на провокуючі зовнішні впливи, швидко розібратися у складній педагогічній ситуації, обдумуючи рішення і його прийняття. Багаті знання в різних галузях практики педагогічної діяльності, що не характеризується шаблонним підходом до розв'язання різноманітних педагогічних завдань.

Різні студенти в силу своїх індивідуальних особливостей можуть знаходитися на різних рівнях сформованості продуктивного педагогічного мислення по різних критеріям. Наприклад, по критерію глибини педагогічного мислення студент може знаходитися на високому рівню, а по гнучкості педагогічного мислення на середньому рівні. Тому виділені нами критерії рівнозначні при оцінці рівнів сформованості продуктивного педагогічного мислення. А узагальнений рівень сформованості продуктивного педагогічного мислення є середньостатистична величина від суми балів, якою буде оцінений кожний з критеріїв.

Підводячи підсумки вище сказаного можна зробити **висновки**:

1. Виявлення критерії та показники рівнів сформованості педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури дасть можливість визначити методичні, організаційні, соціально-педагогічні заходи, які найкраще забезпечать результативність процесу їх професійного становлення.

2. Для визначення критеріїв продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури у нашому дослідженні ми використали індивідуальні особливості мислення а саме: глибину, гнучкість, ефективність, компромісність, креативність, критичність, об'єктивність, оригінальність, послідовність, самостійність, системність, стійкість, швидкість та широту мислення.

3. Відповідно до критеріїв ми визначили показники рівнів сформованості продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури, а саме низький, середній та високий.

Перспективи подальших досліджень з даної теми будуть присвячені визначенню компонентів педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури у процесі їх професійної підготовки.

Література та джерела

1. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://sum.in.ua/s/kryterij>>. – Загол. 3 екрану. – Мова укр.
2. Бойченко В. Формування педагогічного мислення майбутніх учителів як психолого-педагогічна проблема / В.Бойченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/cgibis_64.exe?...2>. – Загол. 3 екрану. – Мова укр.
3. Гринченко І.Б. Сучасні напрями впровадження інновацій в професійну підготовку майбутніх учителів фізичної культури / І.Б. Гринченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.nniif.org.ua/File/12gibsnv.pdf>>. – Загол. 3 екрану. – Мова укр.
4. Куони Е.Ю. О формировании педагогического мышления у студентов / Е.Ю.Куони // Высшее образование в России. – 2009. – № 9. – С.160-163
5. Професійна освіта: словник: навч. пос. [Текст] / [уклад. С.У.Гончаренко та ін.; ред. Н.Г.Ничкало]. – К.: Вища шк., 2000. – 149 с.
6. Сущенко Л.П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук: 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / Людмила Петрівна Сущенко. – Київ, 2003. – 46 с.
7. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина 2. / Б.М.Шиян. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 248 с.
8. Новий тлумачний словник української мови / укл. В.Яременко, О.Сліпушко. – К.: Аконіт, 1998. – 351 с.

В статье определяются критерии продуктивного педагогического мышления будущих учителей физической культуры, в основу которых положены индивидуальные особенности мышления: глубина, гибкость, эффективность, компромисность, креативность, критичность, объективность, оригинальность, последовательность, самостоятельность, системность, устойчивость, скорость и широта мышления. В соответствии с критериями определены показатели и три уровня (низкий, средний и высокий) сформированности продуктивного педагогического мышления будущих учителей физической культуры

Ключевые слова: продуктивное педагогическое мышление, критерии, показатели, уровни, учителя физической культуры.

Criteria of productive pedagogical thinking of future teachers of physical education have been defined in this article. These are based on the individual characteristics thinking of future teachers: the depth, flexibility, efficiency, compromising, creativity, criticality, objectivity, originality, consistency, independence, consistency, stability, speed and breadth of thinking. According to the above mentioned criteria indicators and three levels (low, medium and high) of formation of productive pedagogical thinking of future teachers of physical education have been defined

Key words: productive pedagogical thinking, criteria, indicators, levels, teachers of physical education.